

Államépítési törekvések Szíriában II. – Az Iszlám Állam tündöklése és túlélése?^[1]

I. BEVEZETÉS

Jelen tanulmány az *Államépítési törekvések Szíriában I. – A Bassár el-Aszad kormányzat kihívásai* sorozat folytatása (*Jog – Állam – Politika*, 2017. 3. szám). A sorozat első része a szír központi kormányzat államszervezési kihívásait, valamint az ország területén zajló többfrontos polgárháborút igyekezett átfogóan bemutatni. Az Iszlám Államra, mint az elmúlt évek egyik legjelentősebb kihívására mindössze utaltam a téma kapcsán, mivel a terrorszervezetből proto-állammá fejlődő entitás jelen tanulmányban kerül részletesebben bemutatásra.

Az Iszlám Állam jelentette fenyegetés túlmutat a közel-keleti és észak-afrikai régión. Rámutatott arra, hogy törekeny államokban egy jól szervezett, és gazdasági erőforrásokat sikeresen kisajátító állam alatti szereplő miként képes megbontani az állam egységét, és emberek millióinak sorsát befolyásolni. Hasonlóan más radikális/iszlamista szervezethez, az Iszlám Állam is megkérdőjelezte a nyugati államfejlődés nyomán kialakult nemzetközi rendet, mindezt azonban úgy, hogy a XXI. század kommunikációs csatornáit felhasználva – közösségi média, honlapok, Youtube videók stb. – emberek tízezreit volt képes világszerte megszólítani és cselekvésre ösztönözni.

Az Iszlám Állam, bár Irakban és Szíriában könyvelhette el legnagyobb sikereit, képes volt arra, hogy kilépjen a régióból, és más régiókban is követőket, szövetségeseket szerezzen. Így vált az Iszlám Állam egy globális hálózattá, hozott létre egy *brand-et*, amely törekeny országokban, úgy mint például Líbiában, Jemenben, Nigériában, Afganisztánban, Pakisztánban stb. vetette meg a lábát 2014-től kezdődően.

A fentieknek megfelelően az Iszlám Állam működésének vizsgálatát két komponensre lehet bontani. Az Iszlám Államot egyfelől érdemes egyfelől úgy megvizsgálni – mint ahogy azt jelent tanulmány is teszi – hogy a szíriai és iraki térnyerésére, államépítési kísérletére fókuszál. Az Iszlám Államot másfelől globális hálózata, brandépítési kísérlete is mentén hasznos feldolgozni, hiszen számos törekeny országban jelent potenciális kockázatot, és aláássa az ottani központi kormányzat működését.

[1] Tóth, 2017.

A továbbiakban tehát az Iszlám Állam szíriai és iraki államépítési kísérlete kerül bemutatásra, így az a folyamat, hogy miként válhatott egy terrorista szervezet proto-állammá, amely önkényesen kisajátította több állam területét és lakosságának meghatározó részét. A második fejezet az Iszlám Állam elődszervezeteit veszi sorra, majd ezt követően a harmadik fejezet az Iszlám Állam mint proto-állam működését és kihívásait emeli középpontba a 2014–2017. közötti időszakban. A negyedik fejezet az Iszlám Állam fenntarthatóságát járja körül, így sorra veszi azon tényezőket, amelyek fejlődő és fejlett országokban annak működését segítik elő/akadályozzák meg.

II. AZ ISZLÁM ÁLLAM KIKIÁLTÁSÁHOZ VEZETŐ ÚT

Az Iszlám Állam gyökerei egészen 1999-ig nyúlnak vissza, amikor a brutálitásáról hírhedt Abu Muszab al-Zarkávi Jordániában megalapította az Egyistenhit és Dzsihád Csoportot. Miután az Egyesült Államok hadserege 2001-ben Afganisztánban, 2003-ban pedig Irakban is megjelent, a zűrzavart kihasználva Irakba helyezte át a szervezet „székhelyét”. A szervezet akkori sikereinek köszönhetően al-Zarkávi, valamint az al-Kaida vezetője, Oszáma bin Láden felismerte a kölcsönös szövetségben rejlő erőt, így 2004 októberében al-Zarkávi hűségesküt tett az akkor legismertebb terrorista vezetőknek.

A szervezet Iraki al-Kaida néven folytatta tevékenységét, azonban al-Zarkávi 2006-os halálával a szervezet fejlődése irányt váltott. 2006-tól Iraki Iszlám Állam néven, immáron Abu Omár al-Bagdádi vezetésével az előző években megszerzett területi befolyást felhasználva államépítési kísérletbe kezdtek. A későbbiek szempontjából nem elhanyagolható az a tény, hogy már 2007-ben kialakították a „központi közigazgatási” szerveiket, amelyek az Iraki Iszlám Állam jelenlétét kívánták legitimálni „szakpolitikáin” keresztül. Olyan kvázi minisztériumokat állítottak fel, mint az „első minisztérium”, háborús ügyi minisztérium, közösségi kapcsolatok minisztérium, közbiztonsági minisztérium, média minisztérium, olajügyi minisztérium, sária tanácsok minisztériuma, mártírok és bebörtönzöttek minisztériuma, mezőgazdasági és halászati minisztérium, és az egészségügyi minisztérium.^[2]

Az ambíciók ellenére a szervezet ekkoriban még sem elegendő tapasztalattal, sem kellő gazdasági erőforrásokkal nem rendelkezett ahhoz, hogy a szervezete keretei közül kilépve elmozduljon az államiság/proto-államiság irányába. Az Iraki Iszlám Állam bevételeire a bűnszervezetekre jellemző tevékenységek révén – olajcsempészés, vállalkozások zsarolása – tett szert, ráadásul az Irakban állomásozó amerikai haderő célzott támadásokkal ekkoriban még minden átfogóbb elképzelés elejét tudta venni.

2009 szeptemberében az Iraki Iszlám Állam nyilvánosan is elismerte az

[2] Al-Tamimi, 2015, Forrás: <http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/447/html>

elmúlt években ért veszteségeket, majd 2010-ben Abu Omár al-Bagdádi is életét vesztette egy amerikai-iraki közös akció során. A szervezet élére Abu Bakr al-Bagdádi került, akinek tevékenysége ettől az évtől kezdődően alapvető változásokat eredményezett. Zsarolási tevékenységüket Moszul városában kiterjesztették az összes gyógyszertár tulajdonosára, akik így havonta 100–200 dollárt voltak kénytelenek fizetni, valamint szállodákra, boltokra és orvosokra egyaránt. Az Iraki Iszlám Állam, mint bűnszervezet, tulajdonképpen az egész várost behálózta, ennek fényében nem meglepő, hogy volt képes azt 2014 júniusában mindössze néhány nap leforgása alatt meghódítani.

2011-től kezdve számos tényező hozzájárult ahhoz, hogy a szervezet sikereket könyvelhessen el. Ezek között lehet megemlíteni Oszáma bin Láden 2011. május 2-án bekövetkezett halálát – a nemzetközi közvélemény elintézettnek tekintette a terrorizmus jelentette fenyegetést –, az elnyúló iraki háború nemzetközi támogatottságának visszaesését, illetve az Egyesült Államok csapatainak 2011-ben megkezdődő kivonását. A fentiek lehetővé tették a szervezet számára, hogy Irakban úgy szerezzen magának hírnevet, hogy nem kellett tartani az Egyesült Államok komolyabb válaszcspásától.

Ugyanebben az évben, Szíriában kitört a napjainkig elhúzódó véres polgárháború, amely radikális és militáns szervezetek számára kiváló lehetőséget teremtett tevékenységük kibontásához. Az al-Kaida az al-Nuszra Fronton keresztül is képviseltette magát, viszont a központi kormányzattal szemben fellépő csoportok egyike sem tudott olyan sikereket elérni, mint az Iraki Iszlám Állam. Az Iraki Iszlám Állam szíriai tevékenysége korántsem volt az al-Kaidával konfliktusmentes, és 2013-ban az al-Nuszra Frontot magába kívánta olvasztani. Formálisan erre nem került sor, ugyanakkor egyes szíriai kormányzóságok esetében a harcosok 70 százaléka dezertált az al-Nuszra Front soraiból, hogy az Iraki Iszlám Állam zászlaja alatt harcoljon.^[3] 2013–2014 között a szervezet átnevezte magát Iraki és Szíriai Iszlám Állammá, amely már a nevében is megmutatja, hogy párhuzamosan két országban is aktív jelenléttel és hatalommal bír.

A 2014-es év sorsdöntő volt a szervezet számára. Februárban az al-Kaida megszakított minden kapcsolatot al-Bagdádival, majd júniusban kikiáltották a kalifátust, és magukat Iszlám Államként kezdték definiálni. A kalifátus itt egy ténylegesen körülhatárolható területet jelentett, ahol emberek milliói éltek, és jelentős gazdasági-, ásványkincs erőforrások felett rendelkezett. 2014 szeptemberére becslések szerint az Egyesült Királyság területével vetekedett az Iszlám Állam mérete (kb. 210.000 km²),^[4] amelyen megkezdték a saját meggyőződésük szerint átformálni a politikai-társadalmi viszonyokat. Ezzel az Iszlám Állam azon kevés terrorista szervezet nyomdokaiba lépett, amelyek a szervezeti keretektől

[3] Qaeda chief annuls Syrian-Iraqi jihad merger, *Al Jazeera*, 2013. 06. 03. <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2013/06/2013699425657882.html>

[4] What is 'Islamic State?', *BBC News*, 2015. 12. 02. Forrás: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-29052144>

kitörve képes volt úgynevezett proto-állomot kiépíteni. A proto-államok sorában felfedezhető hasonlóságok az egységes világgéphez/ideológiához ragaszkodás, a nemzetközi ambíciók, az erőszak, valamint a központi kormányzathoz képest sokkal hatékonyabb közigazgatási rendszer kiépítése.^[5]

Az Iszlám Állam viszont közel sem az első olyan terrorista/dzsihádisták szervezete volt, amely a vesztfáliai logikát elutasító „iszlám állam” létrehozásán fáradozott, és azt meg is valósította. A bipoláris világrend felbomlása óta számos országban próbálkoztak radikális csoportok az „államalapítással” – a kalifátus vagy emirátus kihirdetésével –, amelyek közül a tálibok afganisztáni, illetve az Al-Shabáb somáliai kísérlete emelkedett ki. Eredményképpen mindkét ország a szétesés szélére sodródott, a törekeny államok rangsorában Szomália a második, míg Afganisztán a kilencedik helyen áll a vizsgált 178 ország közül.^[6] Az Iszlám Állam térnyerésének is köszönhetően ugyanezen rangsorban Szíria az ötödik, míg Irak a tizedik helyre pozícionálható a tanulmány lezárásakor publikált legfrissebb jelentésben.

III. AZ ISZLÁM ÁLLAM MŰKÖDÉSE 2014–2017 KÖZÖTT

A kalifátus kikiáltása több volt, mint szimbolikus aktus: militáns csoportok tucatjai és harcosok ezrei csatlakoztak a hírre, majd hónapokon belül megindult a szervezet gyors katonai-hatalmi térnyerése. Ahogy az Iszlám Állam csapatai városról városra haladtak előre – Irak fővárosát nem egészen 25 kilométernyire közelítették meg^[7] –, egyre több katonára, gazdasági erőforrásra, és nem utolsósorban reputációra tettek szert. Az Iszlám Állam videói és propaganda anyagai bejárták a világot, és azon túl, hogy a meghatározó médiumok leközlötték ezeket híradásaikban, párhuzamosan megindult a szimpatizánsok és harcosok toborzása az Interneten.^[8]

A fejlett országok számára világossá vált, hogy az Iszlám Állam szíriai és iraki térnyerését nem lehet tétlenül nézni. Az Iszlám Állam államépítési kísérlete több volt, mint regionális konfliktus: világgépével és hitvallásával megkérdőjelezte a fennálló nemzetközi rendet, és céljai megvalósításához számottevő humán-, és gazdasági erőforrás toborzására, megszerzésére volt képes. Az Iszlám Állam rövid időn belül kilépett a közel-keleti és észak-afrikai régióból, és a világ számos pontján alakultak sejték, vagy kötelezték el magukat mellette egyéb radikális csoportosulások. Nem utolsósorban pedig az Iszlám Állam konkrét biztonsági fenyegetést jelentett annak deklarált ellenségeire, a fejlett országokra nézve is. 2015-től kezdődően az iszlám terrorizmus soha nem látott erővel csapott le Európára, amely nemcsak

[5] Lia, 2015, 36.

[6] <http://fundforpeace.org/fsi/data/>

[7] ISIS nearly made it to Baghdad airport, top U.S. military leader says, CNN, 2014. 10.13. <http://edition.cnn.com/2014/10/12/politics/isis-baghdad-martin-dempsey/index.html>

[8] Tóth, 2016.

az egyes nemzetállamokat állította kihívások elé, de magát a teljes Európai Uniót is.

Az Iszlám Állam jelentette fenyegetést felismerve az Egyesült Államok 2014-től mind nagyobb katonai erő mozgósításával lépett fel, miközben további alternatív csatornákon keresztül – szíriai ellenzéki csapatok kiképzésére irányuló program, a kurd szervezetek felfegyverzése – is annak visszaszorítását kívánta előmozdítani. 2017 végére az Egyesült Államok egy 74 országot tömörítő koalíciót épített ki, amely Szíria és Irak területén több mint 27 ezer légitámadást hajtott végre.^[9] 2015-ben Oroszország a szír központi kormányzat oldalán szállt be a terrorizmus elleni küzdelembe, jóllehet célja nem egyedül az Iszlám Állam megsemmisítése, hanem egyben Bassár el-Aszad elnök hatalmának visszaszerzése is volt. Az Egyesült Államokon és Oroszországon túl továbbá meghatározó szerepet játszottak a közeli országok – kiváltképpen Irán, Szaúd-Arábia, Törökország és Öböl menti államok – ugyanakkor mindegyik fél a saját hatalmi potenciáljának erősítését tűzte ki célul a szíriai és iraki polgárháború forgatagában.^[10]

Az Iszlám Állam már a kalifátus kikiáltásának évében egy többfrontos háborúba bonyolódott, és jóllehet tendenciózusan kezdett a mozgásteret szűkíteni, mégis volt elegendő erőforrása ahhoz, hogy megkezdje „államszervezési feladatait”. Az Iszlám Állam hibrid államszervezési gyakorlata egyidejűleg merített a tradíciókon alapuló kalifátus, illetve a modern állami feladatokat ellátó entitások (nemzetállamok) koncepcióiból.

Az Iszlám Állam 2014-ben nyilvánvalóan kilépett a szervezethez kereteiből, azonban az 1933-ban elfogadott, az államok jogairól és kötelességeiről szóló montevideói egyezmény alapján semmiképpen sem lehetett modern államként definiálni.^[11] A szakirodalom éppen ezért proto-államként azonosította az Iszlám Államot, mint entitást. Míg a hatalomgyakorlás és területi igazgatás aspektusából inkább a premodern birodalmakhoz – sőt mi több, önmeghatározása szerint az egyetlen legitím entitás létezik^[12] –, addig „külső kapcsolatait” tekintve, azaz a világ számos országára kiterjedő hálózat-, és brandépítési kísérletét a posztmodern szervezetekhez lehet hasonlítani. Ezekkel egyidejűleg olyan szakpolitikákat vettek át akár a szíriai, akár az iraki kormányzattól, mint szociális ellátórendszer fenntartása, oktatás, egészségügy, lakhatás stb., amely megkérdőjelezhetetlenül a modern államokra jellemző.

Az Iszlám Állam végső célkitűzése a szunnita iszlám hívők egyesítése egyetlen uralmi rendszerbe, egyben a történelmileg kialakított határok feloldása. A kalifátus nem riadt vissza semmilyen erőszaktól, nagyratörő tervei túlnyúltak Szírián és

[9] Islamic State and the crisis in Iraq and Syria in maps, *BBC News*, 2018. 01. 10. <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-27838034> Letöltve: 2018.02.20.

[10] Tóth, 2017, 163–165.

[11] Nem meglepő módon az Iszlám Állam az 1975-ben elfogadott Helsinki Záróokmány olyan alapelveit, mint a határok sérthetetlensége, erőszaktól tartózkodás, államok területi integritása, valamint az emberi jogok és alapvető szabadságok tiszteletben tartását sem garantálja.

[12] This is the Promise of Allah, *Al-Hayat Media Center*, 2014. 06. 19. <https://scholarship.tricolib.brynmaur.edu/bitstream/handle/10066/14242/ADN20140629.pdf?sequence=1>

Irakon, területi hódításait még Magyarország határain is túlnyúlóan képzelték el.

Ahhoz, hogy az Iszlám Állam magterülete működőképes legyen és a tervezett expanzióhoz stabil hátország épüljön ki, funkcionális, valamint területi hatalom-, és feladatmegosztást alakított ki. Mint ahogy bevett gyakorlat volt a 2006 utáni években a szervezet funkcionális tagozódása, úgy hasonlóképpen 2014 után is tematikus „szakpolitikákra” osztották fel a feladatellátást. A dívánoknak nevezett szervezeti egységek olyan területekkel kapcsolatosan hoztak döntéseket, mint a megsérült infrastruktúra újjáépítése, az élelmiszer-ellátás biztosítása, az oktatási rendszer átalakítása, vagy a szociális szakterület fejlesztésére tett kísérletek. A dívánok az egyes vilajeteken belül, provinciális szinten végezték tevékenységüket a Sária Bizottságok szigorú felügyelete mellett.^[13]

Az egyes „szakpolitikák” ellátását az Iszlám Állam teljes mértékben átvállalta, ennél fogva a lakosság nemcsak politikai-fegyveres hatalmától, hanem az élet minden területén is az új vezetéstől függött. Az adóztatás, oktatásügy, egészségügy, infrastruktúra-fejlesztés/újjáépítés, vagy a rendészeti szervek fenntartása kétségkívül komoly ráfordításokat igényelt, és az első években megszerzett bevételeknek köszönhetően rövid ideig fenntarthatók voltak. Ugyanakkor egyidejűleg több kihívással is kénytelen volt szembenézni a szervezetből proto-állammá szerveződő entitás.

Elsőként érdemes megemlíteni, hogy az Iszlám Állam expanziója elől, főként a nagyobb városokból, tömegesen elmenekültek az értelmiségiek, így a kieső szaktudást a széles körben meghirdetett toborzó akciókkal kívánták enyhíteni. Másodsor, a szíriai és iraki kormányzatok minden eszközzel igyekeztek megnehezíteni az Iszlám Állam mindennapjait. Moszul elfoglalását követően például a várost leválasztották az országos energiahálózatról.^[14] Áram hiányában a mindennapi élet és a vállalkozások is megakadtak, arról nem is beszélve, hogy az Eufrátesz mentén működő gátrendszer is az Iszlám Államon kívüli forrásból táplálkozott, ennél fogva a mezőgazdasági termelés még inkább válságos helyzetbe jutott. Azonban a 2014-ben és 2015-ben az Iszlám Állam sok kihívást ideiglenesen át tudott hidalni hatalmas bevételeinek köszönhetően, amelyvel egy szociális jóléti állam képét kívánta kialakítani magáról szimpatizánsok és csatlakozni vágyó harcosok számára.

Az „államszervezet” működésének, és a mindennapok alapját a Korán, valamint a szent szövegek – sokszor kifordított – értelmezése határozta meg. Annak szigorú betartásáról az Iszlám Állam erőszakszervei gondoskodtak, és ez adta a legitimációs alapot a különböző etnikai-vallási kisebbségek üldözésére, kiirtására, vagy tagjainak rabszolga sorba taszítására. Ám a mindennapok a szunnita iszlám hívőkre is szigorú kötelezettségeket róttak, akik megszegték az előírásokat, hasonlóképpen szigorú büntetésekkel kellett szembenézniük, ami a bírságtól egészen a kivégzésig terjedhetett.

Az Iszlám Állam annak ellenére, hogy az ellenőrzése alatt élő embereket igye-

[13] Craclunescu, 2017, <https://www.omicsonline.com/open-access/iraqs-public-administrative-policies--connections-to-religion-and-theviews-of-the-islamic-state-2315-7844-1000209.pdf>

[14] Al-Tamimi, 2015, <http://www.securityaffairs.org/issues/number-30/how-islamic-state-governs>

kezett az adott ország politikai-társadalmi kötelékéből kitépni, nem helyettesítette egy újabb állampolgári jogviszonnyal. A törzsi, és egyéni úton tett hűségeskü építette fel az „államvezetést”, valamint a lakosság közti köteléket, amely hűségeskü sokszor erőszakkal vagy zsarolással lett kikényszerítve. Emberek százezrei, ha nem milliói esetében valódi legitimációról nem is lehetett beszélni az Iszlám Állam vezetése irányába, az „államiság” kereteit az erőszakos hatalomgyakorlás, valamint az azonos vallási csoportokhoz tartozás – szunnita iszlám hívők – alapozta meg. Ebből a közösségből kimaradtak a már említett kisebbségek, akik kvázi „hontalanként” határozhatók meg az Iszlám Állam kontextusában, illetve a Szíriában és Irakban a síitákat is megpróbáltatások elé állította.

Az „államszervezés” velejárója volt az egységes arculat kialakítása, valamint pénzügyi és közigazgatási rendszerek kiszakítása Szíriából és Irakból. Ezen célkitűzéseket erősítette az állami jelkép (zászló) használata, önálló valuta bevezetése,^[15] valamint útlevél-kiadás, amelyet a világon egyetlen ország sem ismert el.

Az Iszlám Állam tevékenysége expanzív jellegéből fakadóan nem állt meg az általa elfoglalt területek határainál, hanem Szíria és Irak további destabilizálására törekedett. Ennek több eszköze ismert, ilyenek a rendszeresen végrehajtott öngyilkos merényletek, a szunnita-szíta közösségek egymás ellen uszítása, valamint kommunikációs csatornáin keresztül újabb és újabb hívek megnyerése, ezáltal a hálózatuk továbbfejlesztése. Az Iszlám Államnak rövid idő alatt sikerült az, ami sok más hasonló terrorista szervezetnek nem: kilépett a helyi-regionális szintről, aktív tevékenysége átívelt országhatárokon, online tevékenységével pedig a világ bármely pontját elérhette. Hódításainak és kommunikációs stratégiájának köszönhetően világszerte több szervezetet is hűségesküdt tett az Iszlám Államnak, ráadásul a nevében elkövetett merényletek a mai napig behálózák a világot.

Az Iszlám Állam nagyratörő tervei megvalósításához bőséges gazdasági-pénzügyi erőforrásokra is szüksége volt, amelyhez 2014–2015 között a területi térnyerését követően hozzájutott. Kikiáltásának évében becslések szerint 2,9 milliárd dollárral gazdálkodhatott, amely adóztatásból, gazdasági erőforrások felhasználásából – kőolaj értékesítés –, a meghódított területeken szerzett javakból – például hátrahagyott pénzkészletek a bankokban –, drogcsempészségből, valamint műkincsek feketepeciaci értékesítéséből tevődött össze.^[16] Ezeket az erőforrásokat hatalmának megszilárdítására, az állami funkciók ellátására, valamint propagandatevékenységre fordította.^[17]

[15] Az új pénznem bevezetésének ideológiai töltete az amerikai dollár felváltása és a „rabszolgaságot elősegítő amerikai pénzügyi rendszer” megbontása. Az Iszlám Állam csupán hatalma csúcán gondolkodhatott az új valuta bevezetésén és terjesztésén, azonban a vereségeket követően a dollár mindennapos körforgása ismét felerősödött.

[16] Francis, 2016, <http://foreignpolicy.com/2016/04/18/report-islamic-state-annual-revenue-down-nearly-30-percent/>.

[17] Az Iszlám Állam kommunikációs stratégiájáról bővebben lásd: Tóth 2016. http://epa.oszk.hu/02500/02538/00016/pdf/EPA02538_nemzetbiztonsagi_szemle_2016_04_026-042.pdf

	2014	2015	2016
Bevételek	970–1890 millió dollár	1035–1700 millió dollár	520–870 millió dollár

1. számú táblázat. Az Iszlám Állam bevételeinek alakulása 2014 és 2016 között^[18].

Az Iszlám Állam számos csatornán végzett/végez propaganda tevékenységet, amely kiadványok publikálását, honlapok üzemeltetését, közösségi média felületeken csoportok felépítését, stb. foglal magában. A számtalan videó és írás közül az *Egy rövid kalauz az Iszlám Államhoz* című kiadvány kerül az alábbiakban röviden kibontásra, amely kiválóan bemutatja akár az Iszlám Állam mibenléteinek ellentmondásosságát, mind pedig a valóság tudatos elferdítését.^[19]

A könyv utolsó fejezetében az Egyesült Államok és Európa összeomlásáról szóló víziót taglalja, hogy miként Bagdad vagy Damaszkusz az Iszlám Állam kezére fog kerülni, ugyanarra a sorsra jut majd London és Washington is. Az írás nem ígér kevesebbet, minthogy kiontja a hitetlenek véré, ledönti a szobrait, eltörli a történelmüket, és a gyerekeket áttéríti az iszlám hitre. Amennyire azonban elutasítják a nyugatot és annak minden velejáróját, úgy dicsekednek annak előnyeivel. A csatlakozni kívánók számára például büszkén mutatják be, hogy az Iszlám Államban ugyanúgy fellelhető Costa Café, a helyi Tescoban és Walmartban olyan termékeket is lehet vásárolni, mint Kinder tojás, Snickers vagy Kit Kat. Míg az ötödik fejezetben szóba kerül az egész világ leigázása – többek között Kínáé is –, addig egy oldallal később már arról van szó, hogy mennyiért lehet a Hyundai, Kia, vagy éppen kínai gyártmányú motorokat megvásárolni. A technológiával büszkélkedő fejezetben a modern telekommunikációs és hadi berendezések ugyan nem kerülnek márka szerint nevesítve, viszont az amerikai tulajdonú Sykpe és WhatsUp, mint kommunikációs csatorna már szóba kerül.

A nagyratörő terveket és az államépítési kísérletet az Egyesült Államok köré szerveződő koalíció, valamint Oroszország katonai intervenciója törte ketté. A kalifátus kikiáltását követően rövid időn belül rohamos léptekben veszített területi-gazdasági befolyásából Szíriában és Irakban egyaránt. A stratégiai, kulcsfontosságú városok, olajlelőhelyek, emberek milliói adójának elvesztésével párhuzamosan megtört a legyőzhetetlenségbe vetett hit, és a harcosok az egyre rosszabb körülmények miatt demoralizálódtak. Ezzel párhuzamosan az Iszlám Államnak a kibertérben is hadat üzentek, ezzel a legfontosabb rekrutációs és támogatószerző csatornáit is újra és újra ki kell alakítania. 2017 végére az Iszlám Állam a hivatalos források alapján kiszorult Irakból, és a szíriai orosz bázison Vlagyimir Putyin orosz elnök bejelentette a szervezet feletti győzelmet, egyben elrendelte az ott állomásozó csapatok kivonását.^[20]

[18] Caliphate in Decline: An Estimate of Islamic State's Financial Fortunes, The International Centre for the Study of Radicalization and Political Violence, 2017. Forrás: <http://icsr.info/wp-content/uploads/2017/02/ICSR-Report-Caliphate-in-Decline-An-Estimate-of-Islamic-States-Financial-Fortunes.pdf>

[19] A mondat utáni első bekezdés az alábbi írásból emel ki részleteket: Al-Britani, 2015. http://valasz.hu/data/cikk/11/2761/cikk_112761/A_Brief_Guide_to_Islamic_State_2015.pdf

[20] Roth, 2017, https://www.washingtonpost.com/world/putin-makes-first-visit-to-syria-lauds-victory-over-isis-and-announces-withdrawals/2017/12/11/f75389de-de61-11e7-8679-a9728984779c_story.html?utm_term=.583962594a6c

IV. AZ ISZLÁM ÁLLAM FENNTARTHATÓSÁGÁNAK KÉRDÉSEI

Az Iszlám Állam fenntarthatóságát több aspektusból érdemes megvizsgálni. Elsőként a proto-állam kilátásai kerülnek összegzésre, amelyet az Iszlám Állam, mint *brand*, valamint a hozzá köthető nemzetközi hálózat ismertetése követ. Ezt követően érdemes szót emelni a harcosok és szimpatizánsok jelentette fenyegetésről a fejlett és fejlődő országokban egyaránt, mivel ők azok, akik az Iszlám Állam túléléséért akár életüket is hajlandók feláldozni.

A 2017 végén úgy tűnt, hogy az Iszlám Állam államépítési kísérletét ugyan közös erővel, de sikerült megtörni. Ahogy az Iszlám Állam terrorszervezetből/bűnszervezetből proto-állammá fejlődött 2014-ben, úgy fejlődött vissza 2017 végére hivatalosan ismét szervezetté.

Az Iszlám Állam, mint proto-állam megjelenése túlságosan nagy fenyegetést jelentett akár az érintett országok vonatkozásában, akár a nemzetközi szintén ahhoz, hogy a világpolitika alakítói tétlenül nézzék a felemelkedését. Az Iszlám Állam az etnikai és vallási törésvonalakkal terhelt Közel-Keleten igyekezett kiaknázni annak minden negatív hozadékát úgy, hogy a saját értelmezésű szunnita közösség megteremtését és térnyerését mindennél előrébb helyezte. Az Iszlám Állam stratégiája, valamint a szíriai és iraki kormányok államszervezési gyengeségei lehetőséget teremtettek az expanzióknak, amelyet nemcsak ideológiai, de gazdasági érdekek is mozgattak.

Tulajdonképpen a kalifátus kikiáltása óta többfrontos háborút viselt az iraki és a szíriai kormányzattal, illetve az ezen országokban élő kisebbségekkel szemben. A határokon átívelő szíriai és iraki polgárháború rövid időn belül mozgósította a régió több országát is, ezek közül Irán, Szaúd-Arábia az Öböl menti államok, valamint állam alatti szervezetként a libanoni Hezbollah csatlakozott nyíltan vagy közvetve valamely félhez. Regionális szereplőkön túl a hatalmi viszonyok alakításában érdekelt Egyesült Államok és Oroszország töltött/tölt be meghatározó szerepet a gyakran ellenérdekelt harcoló felek támogatásával.

A folyamatos légi támadások, valamint a helyi erők szárazföldi hadműveletei következtében az Iszlám Állam defenzívába kényszerült, amely stratégiai és szimbolikus jelentőségű városok elvesztésével is együtt járt. Nemcsak területeket veszített el rövid időn belül, hanem gazdasági erőforrások, infrastruktúra, valamint megadóztható emberek tömegei kerültek ki az ellenőrzése alól. Beszédesebb adat, hogy míg 2015 márciusában átlagosan havi 80 millió dollár bevételt realizálhatott, addig 2016 márciusára ez a szám becslések szerint 56 millióra esett vissza.^[21] Bevételei között tekintélyes részt képviseltek az olajkészletek értékesítéséből befolyt dollármilliók, amelyet a területi veszteségekkel, illetve a kőolaj kitermeléssel, feldolgozással és szállítmányozással összefüggő infrastruktúra ellen irányuló támadásokkal párhuzamosan újabb forrásokkal kellett

[21] Francis, 2016, <http://foreignpolicy.com/2016/04/18/report-islamic-state-annual-revenue-down-nearly-30-percent/>

kiegészíteni. Irak területén ezt a célt szolgálta a gyárak újraindítása, járművekkel való kereskedelem, droggerkedelem felértékelődése és a halászat.^[22] Az előbbiek azonban nem jelentettek tartós megoldást a csökkenő bevételekre.

A proto-állam fenntartása tehát egyre nehezebbé vált, mivel a területi igazgatással és az állami feladatok ellátásával összefüggő kiadások érdemben nem, ellenben a bevételi források rohamos léptékben csökkentek. A pénzügyi-katonai nehézségek következtében az Iszlám Állam elveszítette vonzerejét az újonnan csatlakozók számára, továbbá a háborús veszteségek érezhetővé váltak a mindennapokban éppen úgy, mint a harcosok fizetésében vagy a szociális ellátórendszer minőségében.

Az Iszlám Állam „üzleti modellje” a folyamatos térnyerésre épült, úgy mint a meghódított területek kifosztása, adófizető rétegek folyamatos bővülése, és gazdasági erőforrások – olajkészletek – feletti ellenőrzés megszerzése. A területszerzéssel párhuzamosan kitágult az a földrajzi környezet, ahol nem kellett az egyes államok hatóságaihoz igazodni, és tevékenységüket szabadon végezhették. Ez a cselekvési szabadság új lehetőségeket nyitott meg az Iszlám Állam számára, amit elsősorban a csempészés és határokon átnyúló feketegazdaságba történő becsatlakozás jelentett. A folyamatos nemzetközi nyomás hatására ez az „üzleti modell” zátonyra futott, és a bevételi forrásokat mind nagyobb százalékban kellett a fennmaradásra, semmit a területek „konszolidálására” fordítani. A pénzügyi források szűkülése egyet jelentett a hatalomgyakorlási eszközök átértékelődésével: a polgári lakosság „féken tartása” még nagyobb terrort eredményezett annak érdekében, hogy a potenciális lázadókat elfojtsák.

A proto-állam megsemmisítésével hasonló súlyú kihívás az Iszlám Állam, mint *brand* meggyengítése és felszámolásának folytatása. Elmondható, hogy 2014–2015 között számos militáns szervezet csatlakozott a „sikert sikerre halmozó” terrorszervezethez, vagy esküdött hűséget a világ számos pontján. Ennek következtében ma az Iszlám Állam harcosai éppúgy fellelhetők a Közel-Keleten, mint Észak-Afrikában, a szubszaharai térségben, Közép-Ázsiában és Délkelet-Ázsiában. Arról nem is beszélve, hogy fanatikus magányos harcosok és alvó sejtek nagy eséllyel megbújhatnak jelen pillanatban is a fejlett országokban, mint ahogy arra az elmúlt években, főként a nyugat-európai országokban történt terrorcselekmények is rámutattak.

A polgárháborús övezetekből visszatérő harcosok, illetve az idő közben fanatizált, de Európában és az Egyesült Államokban élő szimpatizánsok felkutatására nagy erőket fordítanak a fejlett országok hatóságai. Az Egyesült Államok 2017 decemberében elfogadott Nemzetbiztonsági Stratégiájában megemlíti a dzsihádisták virtuális és fizikai hálózatának felszámolását, és többek között a harcoból visszatérni kívánó harcosok feltartóztatását, valamint a radikális eszmék további terjedésének megakadályozását tűzi ki célul.^[23]

[22] Kalin, 2016, <http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-islamicstate-finances-idUSKCN0XP2CV>

[23] National Security Strategy of the United States of America, 2017. december, 10–11. <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>

A közel-keleti térségben fekvő országok pedig földrajzi és egyéb okokból még inkább veszélyeztetettek a kisebb-nagyobb sejtek kialakulása szempontjából.

1. A régióban fekvő nagyobb kiterjedésű országok határainak ellenőrzése – mérjük és a földrajzi sajátosságuk okán – meglehetősen nehéz. Bűnszervezeteknek és militáns csoportoknak így kiváló lehetőségük nyílik harcosok, fegyverek, esetleg készpénz csempészésére, rejtett utánpótlási útvonalak kialakítására. Az Iszlám Állam esetében a határok nehéz ellenőrizhetősége további előnyökkel is járt, mégpedig több tízezer ember utazott a kalifátusba a világ számos pontjáról, hogy az új proto-államért harcolhasson. Egyes becslések szerint 2011 és 2016 szeptembere között összesen 25.000 férfi és nő utazott a polgárháborúval sújtott országokba, hogy támogassa az Iszlám Állam harcát. Azonban a harcosok kiutazása hatással bír a származási és tranzit országokra, illetve a célországokban a harcok hosszát, brutalitását és intenzitását,^[24] emberiesség elleni bűncselekmények elkövetését, illetve a szervezett bűnözést fokozza.^[25]
2. Az észak-afrikai és közel-keleti régióban egyidejűleg több, belső fegyveres konfliktussal küzdő ország is található. Ezek közé tartozik Líbia, Szíria, Irak és Jemen, ami azt jelenti, hogy a terrorista szervezeteknek van hova „továbbállniuk”, és a fegyveres konfliktusok forgatagában megkezdhetik ismételten a szervezetük helyi felépítését.
3. Az emberek milliói számára elégtelen politikai, gazdasági és szociális helyzet továbbra is a legfontosabb kockázati tényező. Az Arab tavasz megmutatta, mire képesek emberek százezrei és milliói, hogyan tudnak rövid idő alatt évtizedeken keresztül stabilan működő rezsimek megbukni, illetve a túlzott elégedetlenség és az államok félresikerült fellépései miként tudják polgárháborúba taszítani az országokat. Az Arab tavasz nyomán pedig nemhogy jobbak, de sok esetben rosszabbak lettek a körülmények, amit az elkövetkező évtizedekben olyan további tényezők is súlyosbítanak majd, mint a prognosztizálható népességrobbanás, a gazdaságok elmaradó fejlődése, élelmiszerbiztonsági^[26] és egészségügyi kihívások, illetve a belső feszültségekkel terhelt és gyengén szervezett államok.
4. Az etnikai, törzsi és vallási feszültségekkel küzdő régió (siíta-szunnita, kurd-török, kurd-iraki stb.) a radikális szervezeteknek kedvez, hiszen érzelmi és vallási alapon könnyen lehet embereket fanatizálni más csoportokkal szem-

[24] United Nations Security Council Resolution 2178, 2014 http://www.un.org/en/sc/ctc/docs/2015/SCR%202178_2014_EN.pdf

[25] Enhancing the Understanding of the Foreign Terrorist Fighters Phenomenon in Syria, United Nations Office of Counter-Terrorism, 2017, 7.

[26] Az élelmiszerbiztonság kérdésén belül Szíria jelenti az egyik leglátványosabb példát. 2006 és 2011 között súlyos aszály lépett fel az országban, amely következtében a gazdaságok 75 százaléka, valamint az állatállomány 85 százaléka veszett oda. Emberek tízezrei kényszerültek arra, hogy korábbi lakóhelyüket maguk mögött hagyva nagyobb városokba költözzenek a megélhetésért, ami súlyos szociális feszültségeket eredményezett. Ezekben a városokban gyorsan megerősödtek a központi kormányzattal ellenes hangok, és a polgárháború kitörése óta a mai napig a fegyveres felkelők „központjának” számítanak.

ben. Az Iszlám Állam céljai elérése érdekében nem riadt vissza a sííta-szunnita felekezeteket egymás ellen fordítani, hogy ezáltal is növelje az adott országon belüli instabilitást. Ezt a stratégiát vitte sikerre Szíriában és Irakban, de hasonlóképpen alkalmazza Jemenben és Szaúd-Arábiában is. A merényletekért gyakran nem is vállalja a felelősséget, hogy a felek a deklarált ellenséget, és ne az Iszlám Államot gyanúsítsák meg, ezáltal napról-napra távolodnak a megbékéléstől és a társadalomszervezés stabilitásától.

Ahogy a korábbiakban már említésre került, az Iszlám Állam területi térnyerése csúcán kilépett a közel-keleti és észak-afrikai régióból, és olyan helyeken ütötte fel a fejét, mint az államszervezési és túlnépesedési nehézségekkel küzdő Nigéria, a tálibok „felségterületének” számító Afganisztán, Törökország, de például Oroszország és Kína muszlim közösségeiben is igyekeznek megvetni a lábát.

A terjeszkedés alól a földrajzi közelség miatt az Európai Unió sem kivétel, azonban az itt található országok jellegéből adódóan más stratégiát követel az itteni tevékenység. Az unió tagállamaiban a muszlim lakosság egyenlőtlenül oszlik meg, felekezeti és etnikailag erőteljesen töredezett, továbbá hatékonyan működő rendészeti, határvédelmi, titkosszolgálati, közigazgatási intézmények sora igyekeznek felszámolni a terrorista szervezetek illegális tevékenységét. Nem véletlen, hogy az Iszlám Állam elsősorban rekrutációs feladatokra és pénzügyi források bevonására használta fel az itt élő muszlim közösséget. Ugyanakkor a proto-állam visszaszorulásával párhuzamosan egyre nagyobb szerepet kapott a megfélemlítés és erőfitogtatás, ami az elmúlt évek merényletsorozatában öltött testet.

Az Iszlám Állam arra ösztönzi követőit, hogy minden lehetséges eszközzel igyekezzenek kárt tenni az Európai Unió tagállamaiban, akik általában önállóan vagy kisebb csoportokba, sejtékbe szerveződve valósítják meg a merényleteket. Emiatt a tagállamok szerveinek nehéz feladatuk van, mivel sok esetben nincs előzetesen feltárható kapcsolat az Iszlám Állam központi vezetése, valamint az elkövetők között. További kihívást jelent, hogy a merényletek nem igényelnek nagy anyagi ráfordítást, és azokat az Iszlám Állam útmutatásának megfelelően a mindennapokban fellelhető eszközökkel – kés, helyi bűnszervezettől beszerzett lőfegyver, autóval történő gázolás – igyekeznek megvalósítani.

Mivel az Európai Unió területére folyamatosan érkeznek a közel-keleti, valamint afrikai országokból bevándorlók, fennáll a veszély, hogy harcedzett és merényletek kivitelezésére felkészített katonák is beszivárognak. Az Europol Terrorizmusellenes Központja (ECTC) jelentésében kiemelt hangsúlyt fektet ezen katonákra, akik a polgárháborúkban kipróbált módszereket – öngyilkos merénylet autórobbantással – sikerrel alkalmazhatják az Európai Unió területén.^[27] Ezen személyek sikerrel szervezhetnek be már itt élő menekülteket is, kihasználva a vallási ellentéteket és a szociális-integrációs nehézségeket.

[27] Europol, 2016 <https://www.europol.europa.eu/newsroom/news/islamic-state-changing-terror-tactics-to-maintain-threat-in-europe>

További problémát jelent az Iszlám Államhoz csatlakozó önjelölt harcosok visszaszivárgása a fejlett országokra. Az Európai Unióból becslések szerint több mint ötezer ember utazott a polgárháborús országokba, azonban sokan a folyamatos területi visszaszorulás és életveszély, valamint az Iszlám Államból történő kiábrándulást követően inkább visszautaztak.^[28] Szintén csak becslés, de körülbelül 1200 harcos érkeztetett vissza a nyugat-európai országok valamelyikébe, értelemszerűen olyan harci tudással és feltételezhetően olyan nem kezelt pszichológiai traumákkal, amelyek potenciális fenyegetést jelentenek a fejlett országokban.^[29]

V. KITEKINTÉS

Az Iszlám Állam, mint proto-állam felett ugyan győzelmet hirdettek Szíriában és Irakban, mindazonáltal az itt működő szervezet, illetve az ahhoz kapcsolódó globális hálózat továbbra is aktív. A terrorista szervezetek felett teljes győzelmet aratni nagyon nehéz feladat, amely például látható az al-Kaida kapcsán is. Miután hírhedt vezetője, Oszáma Bin Ládén 2011-ben életét vesztette egy amerikai rajtaütés során, a szervezet maga nem szűnt meg létezni, és pár évvel később aktív alakítójává vált a szíriai vagy a jemeni polgárháborúnak. A szervezet visszaerősödését mutatta, hogy 2016 májusáig Jemen több mint 30 százalékát vonta az ellenőrzése alá.

Hasonlóképpen az Iszlám Állam esetében sem várható a szervezet felbomlása. Igaz, az államépítési kísérlet ugyan megbukott, ám továbbra is 20-30 ezer fő harcos található Szíriában és Irakban, akik potenciális biztonsági kockázatot jelentenek.^[30] Továbbá az Iszlám Állam, mint *brand*, ha nem is olyan vonzó, mint 2014–2015 között, ám továbbra is releváns tényező marad a terrorszervezetek világában.

Az Iszlám Államot ennél fogva továbbra is potenciális kockázatként szükséges számon tartani a fejlett és a fejlődő országokban egyaránt. Azzal pedig, hogy akár az Egyesült Államok, akár Oroszország hivatalosan is bejelentette az Iszlám Állam felett aratott győzelmet, elterelik a közvélemény figyelmét a potenciális fenyegetéstől. Ameddig az Egyesült Államok hivatalosan is áttemelte a nemzetbiztonsági fókusz a terrorizmusról Kínára és Oroszországra, addig Vlagyimir Putyin a győzelmet követően elrendelte a Szíriában állomásozó katonai egységek kivonását.^[31]

[28] Niall, 2017, <https://www.forbes.com/sites/niallmccarthy/2017/10/25/scores-of-isis-foreign-fighters-have-returned-home-infographic/#508130f05e8e>

[29] Barret, 2017, <http://thesoufancenter.org/wp-content/uploads/2017/10/Beyond-the-Caliphate-Foreign-Fighters-and-the-Threat-of-Returnees-TSC-Report-October-2017.pdf>

[30] UN report: 20,000-30,000 ISIL fighters left in Iraq and Syria, 2018, <https://www.aljazeera.com/news/2018/08/report-20000-30000-isil-fighters-left-iraq-syria-180813200940166.html>

[31] Mattis, 2018, <http://www.bbc.com/news/world-us-canada-42752298>

A gyors fókuszváltás ugyanakkor ismételten lehetőséget teremthet az Iszlám Állam visszaerősödésére, mint ahogy elődszervezetei esetében is történt 2011-től kezdődően. Az Iszlám Államhoz köthető több tízezer harcos gátját képezheti a konszolidációnak Irakban, illetve a konfliktus lezárásának Szíriában.

Szintén a radikális szervezeteknek kedvez az a tény Szíriában és Irakban, hogy a 2011-es évet megelőző törésvonalak továbbra is jelen vannak, ha nem még intenzívebben – vallások és etnikai csoportok közötti szembenállás, romló szociális helyzet, az államszervezet működésképtelensége stb. Mivel a központi kormányzat nem képes hatalmát gyakorolni az adott ország teljes területe felett, az úrt különböző milíciák és egyéb radikális csoportosulások tölthetik be, ezzel akadályt emelve mindennemű rendezési kísérletnek.

IRODALOM

- Al-Britani, Abu Rumaysah (2015): *A Brief Guide to the Islamic State (2015)*. Forrás: http://valasz.hu/data/cikk/11/2761/cikk_112761/A_Brief_Guide_to_Islamic_State_2015.pdf (2018.02.20.)
- Al-Tamimi, Ayemann Jawad (2015): How the Islamic State Governs, *The Journal of International Security Affairs*. Forrás: <http://www.securityaffairs.org/issues/number-30/how-islamic-state-governs> (2018.02.20.)
- Al-Tamimi, Ayemann (2015): The Evolution in Islamic State Administration: The Documentary Evidence. *Perspectives on Terrorism, Special issue on the Islamic State*, Vol 9, No 4 (2015) Forrás: <http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/447/html> (2018.02.20.)
- Barrett, Richard (2017): Beyond the Caliphate: Foreign Fighters and the Threat of Returnees, *The Soufan Center*, 2017, October. Forrás: <http://thesoufancenter.org/wp-content/uploads/2017/10/Beyond-the-Caliphate-Foreign-Fighters-and-the-Threat-of-Returnees-TSC-Report-October-2017.pdf> (2018.02.20.)
- Lia, Brynjar (2016): Understanding Jihadi Proto-States, *Perspectives on Terrorism*, Volume 9, Issue 4.
- Caliphate in Decline (2017): An Estimate of Islamic State's Financial Fortunes, *The International Centre for the Study of Radicalization and Political Violence*, 2017. Forrás: <http://icsr.info/wp-content/uploads/2017/02/ICSR-Report-Caliphate-in-Decline-An-Estimate-of-Islamic-States-Financial-Fortunes.pdf> (2018.02.20.)
- Craclunescu, Cosmica Ioana (2017): Iraq's Public Administrative Policies – Connections to Religion and the View of Islamic State, *Review of Public Administration and Management*, 2017, 5. 2. Forrás: <https://www.omicsonline.com/open-access/iraqs-public-administrative-policies--connections-to-religion-and-theviews-of-the-islamic-state-2315-7844-1000209.pdf> (2018.02.20.)
- *Enhancing the Understanding of the Foreign Terrorist Fighters Phenomenon in Syria*, conducted by Hamed el-Said, Richard Barrett, United Nations Office of Counter-Terrorism, July 2017.

- Europol (2016): *Changes in Modus Operandi of Islamic State (IS) Revisited*, 2016. november. Forrás: <https://www.europol.europa.eu/newsroom/news/islamic-state-changing-terror-tactics-to-maintain-threat-in-europe> (2018.02.20.)
- Francis, David (2016): Report: Islamic State Annual Revenue Down Nearly 30 Percent, *Foreign Policy*, 2016. 04. 18. Forrás: <http://foreignpolicy.com/2016/04/18/report-islamic-state-annual-revenue-down-nearly-30-percent/> (2018.02.20.)
- ISIS nearly made it to Baghdad airport, top U.S. military leader says, *CNN*, 2014. 10. 13. Forrás: <http://edition.cnn.com/2014/10/12/politics/isis-baghdad-martin-dempsey/index.html> (2018.02.20.)
- Islamic State and the crisis in Iraq and Syria in maps, *BBC News*, 2018. 01.10. Forrás: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-27838034> (2018.02.20.)
- Kalin, Stephen (2016): Islamic State turns to selling fish, cars to offset oil losses: report. *Reuters*, 2016. 04. 28. Forrás: <http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-islamicstate-finances-idUSKCN0XP2CV> (2018.02.20.)
- Mattis, James (2018): US national security focus no longer terrorism, *BBC News*, 2018. 01. 19. Forrás: <http://www.bbc.com/news/world-us-canada-42752298> (2018.02.20.)
- McCarthy, Niall (2017): Scores of ISIS Foreign Fighters Have Returned Home, *Forbes.com*, 2017.10.25. Forrás: <https://www.forbes.com/sites/niallmccarthy/2017/10/25/scores-of-isis-foreign-fighters-have-returned-home-infographic/#508130f05e8e> (2018.02.20.)
- *National Security Strategy of the United States of America*, 2017. december. Forrás: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>
- Qaeda chief annuls Syrian-Iraqi jihad merger, *Al Jazeera*, 2013. 06.03. Forrás: <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2013/06/2013699425657882.html> (2018.02.20.)
- Roth, Andrew (2017): On visit to Syria, Putin lauds victory over ISIS and announces withdrawals, *The Washington Post*, 2017. 12. 11. Forrás: https://www.washingtonpost.com/world/putin-makes-first-visit-to-syria-lauds-victory-over-isis-and-announces-withdrawals/2017/12/11/f75389de-de61-11e7-8679-a9728984779c_story.html?utm_term=.583962594a6c (2018.02.20.)
- This is the Promise of Allah, *Al-Hayat Media Center*, 2014. 06. 19. Forrás: <https://scholarship.tricolib.brynmawr.edu/bitstream/handle/10066/14242/ADN20140629.pdf?sequence=1> (2018.02.20.)
- Tóth Zoltán Balázs (2016): Az Iszlám Állam online térhódítása, *Nemzetbiztonsági Szemle*, 2016. 4. szám, 26–42. Forrás: http://epa.oszk.hu/02500/02538/00016/pdf/EPA02538_nemzetbiztonsagi_szemle_2016_04_026-042.pdf (2018.02.20.)
- Tóth Zoltán Balázs (2017): Államépítési törekvések Szíriában I. – A Bassár el-Aszad kormányzat kihívásai, *Jog - Állam - Politika*, IX. évfolyam, 2017. 3. szám, 155-168.
- United Nations Security Council Resolution 2178 (2014): Adopted by the Security Council at its 7272nd meeting, on 24. September 2014. Forrás: http://www.un.org/en/sc/ctc/docs/2015/SCR%202178_2014_EN.pdf (2018.02.20.)

Hadnagy utca